

А.Ж. Ордаева^{1*}, К.Т. Битемиров¹, Л.А. Болатбекова²,
Б.С. Исахов¹, С.Б. Абутаева²

¹Х.А. Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Қазақстан, Түркістан қ.

²М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Қазақстан, Шымкент қ.

*e-mail: Aygul.ordaeva@inbox.ru

СТАЛКИНГ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚТЫҢ ЖАҢА ТҮРІ РЕТІНДЕ: ОНЫҢ АМБИВАЛЕНТТІ СЕКСИЗММЕН БАЙЛАНЫСЫ, ГЕНДЕРЛІК ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚҚА КӨЗҚАРАС

Бұл мақалада, stalking зорлық-зомбылықтың жаңа түрі ретінде көзқарастар, олармен байланысты психологиялық ұғымдар мен теорияларды егжей-тегжейлі қарастырады. Біздің мемлекетімізде stalking әлеуметтік-психологиялық тұрғыдан зерттелмеген. Ғылыми зерттеудің мақсаты stalkingтің әртүрлі формаларын зерттеу болып табылады. Stalkingті үш түрге жіктеуге болады: бұрынғы серіктестің ізіне түсу, таныстың ізіне түсу және бейтаныс адамның ізіне түсу. Сексистік және жыныстық зорлық-зомбылық қарым-қатынас арасындағы бірлестіктерді зерттеу. Шетелдік зерттеушілердің ғылыми зерттеудің негізгі нәтижелеріне талдау жасау арқылы тұжырымдама жасалған. Амбивалентті сексизмді зерттеу арқылы олардың түрлеріне талдау жасалып, өзара байланыстылығын зерттеу арқылы жоғары мейірімді сексистік көзқарастарға ие адамдар жәбірленушіні кінәлауға көбірек бейімділігін көрсетті. Stalkerдің іс-әрекеті негізінен қауіп төндіруге бағытталған; сонымен қатар, кейбір әрекеттері психологиялық зорлық-зомбылық сияқты зорлық-зомбылықтың прецеденті болуы мүмкін тіпті физикалық зорлық-зомбылық ретінде көрінеді. Сондай-ақ, заңгерлердің еңбектерімен шектелмей психологтардың да зерттеулерін пайдаланған. Дәстүрлі гендерлік рөлдер мен әйелдерге деген көзқарас stalking(ізге түсу) мен гендерлік зорлық-зомбылықты қарастыруда маңызды рөл атқарады. Зерттеуде зорлау туралы түсініктер сексистік қатынастармен байланысты болды. Stalkingтің алдын алу мақсатында амбивалентті сексизмге талдау жасалынып stalkerдің ойлау қабілетін өзгерту көзделген.

Түйін сөздер: stalking, stalker, сексизм, амбивалентті сексизм, гендерлік зорлық-зомбылық.

A.Zh. Ordayeva¹, K. Bitemirov¹, L.A. Bolatbekova²,
B.S. Isakhov¹, S.B. Abutaeva²

¹International Kazakh-Turkish University named after Yasavi, Kazakhstan, Turkestan

²M. Auezov South Kazakhstan University, Kazakhstan, Shymkent

*e-mail: Aygul.ordaeva@inbox.ru

Stalking as a new form of violence: its connection with ambivalent sexism, attitude to gender-based violence

In this article, stalking examines in detail views as a new type of violence, the psychological concepts and theories associated with them. In our country, stalking is not studied from a socio-psychological point of view. The purpose of the research is to study various forms of stalking. Stalking can be classified into three types: stalking an ex-partner, stalking an acquaintance, and stalking a stranger. A study of associations between sexist and sexually violent relationships. The concept was developed by analyzing the main results of scientific research by foreign researchers. By studying ambivalent sexism, an analysis of their types was conducted and studies of their interconnectedness showed that people with high kind sexist views are more likely to blame the victim. The stalker's actions are mostly focused on the threat; in addition, some of their actions are seen as even physical violence, which can be a precedent for violence such as psychological violence. Also, not limited to the works of lawyers, he used the research of psychologists. Traditional gender roles and attitudes towards women play an important role in addressing stalking and gender-based violence. In the study, the concepts of rape were associated with sexist attitudes. In order to prevent stalking, an analysis of ambivalent sexism was conducted and it was planned to change the stalker's thinking.

Key words: stalking, stalker, sexism, ambivalent sexism, gender-based violence.

А.Ж. Ордаева^{1*}, К.Т. Битемиров¹, Л.А. Болатбекова²,
Б.С. Исахов¹, С.Б. Абутаева²

¹Международный Казахско-Турецкий Университет им. Х.А. Ясави, Казахстан г. Туркестан

²Южно-Казахстанский университет им. М. Ауэзова, Казахстан, г. Шымкент

*e-mail: Aygul.ordaeva@inbox.ru

Сталкинг как новая форма насилия: его связь с амбивалентным сексизмом, отношение к гендерному насилию

В этой статье сталкинг подробно рассматривает взгляды как новый вид насилия, связанные с ними психологические концепции и теории. В нашем государстве сталкинг не изучен с социально-психологической точки зрения. Целью научного исследования является изучение различных форм сталкинга. Сталкинг можно классифицировать на три типа: преследование бывшего партнера, преследование знакомого и преследование незнакомца. Исследование ассоциаций между сексистскими и сексуальными насильственными отношениями. Концепция разработана с помощью анализа основных результатов научного исследования зарубежными исследователями. Путем изучения амбивалентного сексизма был проведен анализ их типов и исследования их взаимосвязанности показали, что люди с высокими добрыми сексистскими взглядами более склонны обвинять жертву. Действия stalkера в основном сосредоточены на угрозе; кроме того, некоторые из их действий рассматриваются как даже физическое насилие, которое может быть прецедентом насилия, такого как психологическое насилие. Также, не ограничиваясь трудами юристов, он использовал исследования психологов. Традиционные гендерные роли и отношение к женщинам играют важную роль в рассмотрении сталкинга(преследования) и гендерного насилия. В исследовании понятия изнасилования были связаны с сексистскими отношениями. В целях предупреждения сталкинга был проведен анализ амбивалентного сексизма и намечено изменить мышление stalkера.

Ключевые слова: сталкинг, stalkер, сексизм, амбивалентный сексизм, гендерное насилие.

Кіріспе

Мемлекет басшысының 2019 жылғы 2 қыркүйектегі «Сындарлы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» атты Қазақстан халқына жолдауында «Сот және құқық қорғау жүйесіндегі күрделі реформалар – азаматтарымыздың құқықтарын қорғаудың және олардың қауіпсіздігін күшейтудің негізгі факторы» (<https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1900002019>) деп, атап көрсеткендей азаматтарымызды сталкингтен(ізге түсуден) қорғауды қамтамасыз етуіміз қажет.

Мемлекет басшысының жолдауын іске асыру жөніндегі жалпыұлттық іс-шаралар жоспарында «Жыныстық зорлық-зомбылық, педофилия, есірткі тарату, адам саудасы, балаларға қарсы қылмыстар үшін, сондай-ақ браконьерлік, өсімдік және жануарлар дүниесін қорғау жөніндегі мемлекеттік инспекторға, жануарлар дүниесін қорғау жөніндегі мамандандырылған ұйымның инспекторына, қорықшылар қызметіне күш қолдану мен қол сұғушылық және жеке адамға қарсы басқа да ауыр қылмыстар үшін қылмыстық жазаны күшейту» – 2019 ж. жүзеге асыру жоспарланған болатын ([\[zhylgy-2-kyrkuiektegi-syndarly-kogamdyk-dialog-kazakstannyn-turaktylygy-men-orkendeuinin-negizi-atty-kazakstan-hal\]\(https://www.akorda.kz/kz/events/akorda_news/akorda_other_events/memleket-basshysynyn-2019-zhylgy-2-kyrkuiektegi-syndarly-kogamdyk-dialog-kazakstannyn-turaktylygy-men-orkendeuinin-negizi-atty-kazakstan-hal\)\).](https://www.akorda.kz/kz/events/akorda_news/akorda_other_events/memleket-basshysynyn-2019-</p></div><div data-bbox=)

Жоспарды орындауда жасалып жатқан күрделі реформалардың арқасында сот саласында жаңашылдықтар мен күрделі өзгерістер орын алды. Қазіргі кезде сот жүйесіне сенімділікті арттыру, іс жүргізудің оңтайландыру, оның қолжетімділігін, жеделдігін арттыру және сот жүйесінің қызметінің ашықтығын қамтамасыз ету мақсатында соттардың іс жүргізуінде инновациялық ақпараттар технологиялары кеңінен қолданылуда. Сонда-да, халық арасында өз құқығын stalkердің әрекетінен қорғана алмауы құқықтық сауаттылықты жетілдіру қажеттігін көрсетеді.

Материалдар мен әдістер

Адамдар өмір бойы әр түрлі тұлғааралық қатынастарға түседі. Қарым-қатынасты кем дегенде екі адамның өзара әрекеттесу үлгісі ретінде анықтауға болады. Қатынастар адамның өзара әрекеттесуінің негізін құрайды және адамның әлеуметтік қажеттіліктерін қанағаттандырады. Алайда, кейде кейбір қатынастардың сипаты әр қатысушының өзара қызығушылығын немесе келісімін қамтымайды. Мұндай жағдайларда бұл

қатынастар қажетсіз немесе келісілмеген нәрсеге бағытталуы мүмкін. Жағымсыз байланыстар, физикалық немесе жыныстық қудалау, тұрмыстық зорлық-зомбылық және серіктес тарапынан зорлық-зомбылық адамның өзара әрекеттесуінің қалаусыз және консервативті емес түрлері ретінде ұсынылуы мүмкін (Cupach & Spitzberg 2007: 64-86; Meloy, 1999a: 85-99).

Мұндай жағымсыз мінез-құлыққа қатысу үшін адамдарда бірнеше себептер мен сенім жүйелері болуы мүмкін. Бұл қажетсіз шабуылдар, әдетте, адамдар арасындағы, әсіресе ерлер мен әйелдер арасындағы билік қатынастарынан туындайды.

Оксфордтың ағылшынша сөздігі «stalk» етістік формасын «қажетсіз және интрузивті назар аудару немесе қудалау» деп анықтайды.” (<https://en.oxforddictionaries.com/definition/stalk>).

Сталкинг (ізге түсу)- обсессивті, белгілі бір адамның еркінен тыс қайталанатын ізге түсуі (аңду) дегенді білдіреді. Stalking, салыстырмалы түрде жақында пайда болған термин, қауіпсіздікке деген үрей мен қорқынышты тудыратын белгілі бір адамға бағытталған қажетсіз және қайталанған жүріс-тұрыс ретінде сипатталуы мүмкін.

Stalking басқа жағымсыз қатынастардың заңдылықтарын мәжбүрлеу және қайталану сипатымен ерекшелендіреді. Бірнеше рет соқтығысу жағдайлары: үйге, жұмысқа немесе серіктес мектепке қалаусыз бару; қоғамдық орындарға немесе нысан көрінетін әлеуметтік ортаға келу; сыйлықтарды бірнеше рет жіберу; әлеуметтік шеңберімен байланысуға және мақсатына жету үшін ақпарат алуға тырысу; жәбірленушінің кезкелген мүлкіне зиян келтіру (<https://www.morcati.org.tr/tr/diger-etkinlikler/8-mor-cati-kadinsiginagivakfi/8-flort-siddeti>).

Бұл кейбір елдерде әлеуметтік ғылыми салада зерттеудің жаңа бағыты. Жәбірленушіні ұстауға бағытталған және жәбірленушіні қорқыту тәсілмен байланыстағы тұрақты әдіс-тәсілдер сталкингтің мысалдары бола алады. Ізге түсу әрекеттері жеке физикалық жақындыққа ұмтылуды ғана қамтымайды; мақсаты адамның дүние-мүлкі мен әлеуметтік ортасы да сталкерге бағытталуы мүмкін. Заттарға зиян келтіру немесе жәбірленушіге тауарлар мен сыйлықтар жіберу; олардың үйі, маңайы, жұмысы немесе мектебі сияқты физикалық ортаға шақырылмаған көріністер; жәбірленушіні достарымен және отбасы мүшелерімен байланысқа түсу әрекеттерін аңдудың әр түрлі жағдайларын қамтуға болады.

Сталкинг (ізге түсу) бір жақты мінез-құлық екенін көрсетеді; оны тек сталкер (ізге түсуші) ынталандырады және орындайды, ал екінші жағынан, жәбірленушіні мазалайды. Соған қарамастан, сталкердің (ізге түсушінің) кейбір мінез-құлықтары кейде қарым-қатынас сипатында сипатталады. Демек, аңду әрекеттерін (мысалы, тұрақты байланыс немесе мақсатқа сыйлық жіберу) зорлық-зомбылық түрі немесе танысу мінез-құлығының немесе қылықтылық типтік компоненті ретінде анықтау әрдайым түсінікті бола бермейді. Сталкердің іс-әрекеті негізінен қауіп төндіруге бағытталған; сонымен қатар, кейбір әрекеттері психологиялық зорлық-зомбылық сияқты зорлық-зомбылықтың прецеденті болуы мүмкін тіпті физикалық зорлық-зомбылық ретінде көрінеді. Кейбір зерттеушілер, сталкинг (ізге түсу) әрекеттерін зорлық-зомбылықтан гөрі мазасыз қарым-қатынастағы әдеттегі мінез-құлық ретінде қабылдауы мүмкін (Cupach 2014).

Логан мен Уолкердің айтуынша, романтикалық қарым-қатынасқа түсу әдетте бір адам қарым-қатынасты тоқтатқан кезде немесе екі адам белгілі бір уақытта белсенді қарым-қатынаста болмаған кезде жасалады. Бұл сондай-ақ сталкингтің (ізге түсудің) біржақты сипатын көрсетеді және қарым-қатынастағы басқа адамның бұл жағдайда ешқандай өкілеттілікке ие еместігін дәлелдейді. Зорлық-зомбылық және қайталанатын сипатта болғандықтан, сталкинг (ізге түсу) кейбір заңнаманы талап етуі керек және көптеген елдерде бұл қылмыс ретінде арнайы анықталған. Біреудің сталкинг (ізге түсуі) қылмыс деп жариялаған бірінші мемлекет – АҚШ. Калифорнияда 1990 жылы Ребекка Шеффер есімді актриса соңынан еріп, жанкүйері 1989 жылы өлтіргеннен кейін «Stalking Act» жарияланды (Meloy, 2021b).

Жәбірленушімен мен сталкер арасындағы қатынасқа байланысты сталкингті үш түрге бөлуге болады. Біріншісі – бұрынғы серіктеске ұмтылуы, оны адамның бұрынғы жұбайы немесе кез-келген бұрынғы романтикалық қызығушылығы бар махаббаты жүзеге асырады; екіншісі танысу-ізге түсуді жәбірленушінің танысы жүзеге асырады, мысалы, көршісі, әріптесі, досы және т.с.с., жүзеге асырады; үшіншісі сталкер жәбірленушіге мүлдем бейтаныс болған кезде, оны бейтаныстың ізге түсуі деп атайды.

Танысу – бұл кең ұғым, өйткені ол достарды, отбасы мүшелерін, жұмысшыларды және т.с.с. қамтуы мүмкін. Бұл санаттың жалпы си-

паттамасы – жәбірленушімен сталкер бірін-бірі білгенімен, ортақ мақсаттағы романтикалық қызығушылықтың болмауы. Сталкинг (ізге түсу) негізінен бұрынғы серіктесті аңдуға бағытталған, өйткені жәбірленушімен сталкердің арасындағы романтикалық қарым-қатынас тарихы бұл оқиғаны ауырлатады. Сондай-ақ, сталкинг (ізге түсу) оқиғаларда көптеген сталкерлердің жәбірленушісі бұрынғы серіктесі болғандығы анықталды. Метаанализден алынған сталкинг (ізге түсу) зерттеулерінің жартысында сталкер мен жәбірленуші арасындағы романтикалық қызығушылық тарихы барлар. Романтикалық тарихты жәбірленушімен бөлісетін сталкерлер агрессивті, неғұрлым табанды және қатерлі болады. Бұрынғы серіктестер ортақ тарихына байланысты жәбірленушінің жеке өміріне көбірек қол жеткізе алады, сондықтан олар одан әрі қорқыту тактикасын қолдана алады. Сонымен қатар, аңдыу құрбандары басқа серіктестерге қарағанда бұрынғы серіктестің аңдыуында стресстің деңгейі туралы айтады.

Сталкинг (ізге түсудің) әдісіне қатысты физикалық жақындығын сақтай отырып, адамның соңынан еру немесе олардың үйіне бірнеше рет бару сияқты әрекеттер, офлайн немесе нақты өмірде ізге түсудің дәстүрлі әдістерімен жүзеге асырылады. Сталкинг (ізге түсудің) жаңа әдісі онлайн немесе киберсталкинг, онлайн немесе бірнеше желідегі байланыс платформалары арқылы жүзеге асырылады. Жәбірленушінің компьютеріне зиян келтіретін зиянды бағдарламалық жасақтаманы жиі жіберуі немесе электрондық пошта хабарламаларын жіберуі сондай-ақ, жеке ақпаратты көпшілік алдында жариялауы мақсаты туралы хабарламалар жібереді. Кейбір жағдайларда, сталкерлер өздерінің веб-сайттарында өздерінің құрбандарының жеке немесе байланыс ақпараттарын таратқан, сондықтан сталкерден басқада көптеген адамдар жәбірленушіні мазалайды. Мысалы, АҚШ-тағы киберкуудық жағдайында әйел өзін жезөкшелікпен айналысамын деп кейбір онлайн-платформаларда өзінің нөмірі мен үй мекен-жайын орналастырғаннан кейін әйелге көптеген мазасыздық пен қорлаушы телефон қоңыраулары түсті. Көптеген басқа киберсталлингтік жағдайлар осыған ұқсас. Тағы да бір әйелді аңдыған адам құрбан туралы бірнеше рет желіде хабарлама жариялады, ол оны кез-келген уақытта жыныстық қатынасқа алуға болатындығын айтты. Бұндай іс-әрекеттер жәбірленушіге көбірек аландаушылық туғызады және ізге түсу актісінің ауырлығын арттырады.

Кибералстингтің мотивтері ұқсас және нақты өмірді аңду сияқты зорлық-зомбылықты қатерлі мақсаттарды қамтиды. Бұл жәбірленушіге өмірдегі офлайн сияқты психологиялық тұрғыдан ауыр әсер етеді. Зерттеушілердің айтуы бойынша, әйелдер интернеттегі профилін өзін-өзі жек көрумен өшіріп тастауы, бұл таңбадан ұялады немесе қорқады. Сайып келгенде, сталкерлер өз мақсатына жәбірленушінің мінез-құлқын бақылау арқылы жетеді.

Клиникалық және сот психологиясының кейбір зерттеулері сталкерлерге жеке тұлғаның бұзылуының кейбір формалары нашакорлықпен және балалық шақтағы жарақаттар болуы мүмкін екенін көрсететін диагнозын қояды. Сталкерлерде басқа қылмыскерлерге қарағанда психологиялық бұзылулардың белгілері көбірек байқалуы мүмкін екенін, бірақ психологиялық ауытқушылық аңдып жүру мінез-құлқы мен психопатологиясының айтарлықтай корреляциясын көрсетпейді. Зерттеуде айтылғандай, үлкен үлгілерде кез-келген психопатологияны табу қиынырақ. Кейбір зерттеулер адалдыққа, бір нәрсеге жанашырлыққа негізделген жақындық сезімдерін және сталкинг (ізге түсу) әрекеттерін зерттеді.

Австралиялық ғалымдар бірінші болып аңдуды психикалық ауытқудың симптомы болуы немесе болмауы мүмкін проблемалық мінез-құлық ретінде қарастыруды ұсынды. Проблемалық мінез-құлық заңды бұзуға әкелуі мүмкін немесе қарқындылығы немесе динамикасы бойынша қылмыстық қудалау шегіне жете алмайды. Проблемалық мінез-құлықтың басты ерекшелігі оның екі жаққа да зиянды екендігінде: жәбірленушілерге және мінез-құлық авторларының өздеріне.

Психиканың ең ауыр түрлерінің бірі ретінде және 30% физикалық зорлық-зомбылық жағдайларында, сталкинг құрбандары үшін ауыр жарақаттық салдарға алып келеді. Сталкинг құрбандары қорқыныштан, мазасыздықтан, қорғансыздық пен сенімсіздіктен зардап шегеді. Созылмалы стресстік реакцияның нәтижесінде жарақаттан кейінгі күйзеліс ұйқының бұзылуы, бас ауруы, асқазан ауруы сияқты психосоматикалық реакцияларды дамыта алады. Екі тарапқа білікті психологиялық заңгерлік және әлеуметтік көмек қажет: сталкинг құрбандары – өзін дұрыс қорғау үшін; сталкерлер – деструктивті мінез-құлқын тоқтату және өздері үшін қайтымсыз құқықтық және психоәлеуметтік салдардан аулақ болу үшін.

Европа елдерінде сталкинг аясында бұл мінез-құлық қылмыстық сипатқа ие және олардың мақсаттары әртүрлі мәселелерімен айналысатын мамандандырылған әлеуметтік қызмет. Тұрмыстық зорлық-зомбылықпен және сталкингпен күресу бойынша қызметтер көрсету әйелдерді сталкерден қорғауда маңызды рөл атқарады. Германиядағы «Вайссер сақинасы» («Weisser Ring») немесе Германиядағы «Жәбірленушілерге көмек», Голландиядағы, Даниядағы, Солтүстік Ирландиядағы жапа шеккендерді қолдау сияқты барлық зорлық-зомбылық құрбандарына көмек ұйымдары да өз қызметіне сталкингтан қорғануды қосады. Кейбір еуропалық елдерде (Германия, Дания, Ұлыбритания) тек қана зорлық-зомбылық құрбандары мен зорлық-зомбылық жасаушыларды іздеуге және кеңес беруге мамандандырылған қызметтер бар.

Талқылау мен нәтижелер

Кеңес беру процесінде клиент пен кеңес берушілер(лер) арасында орнатылған психологиялық байланыс үлкен рөл атқарады. Тәжірибе көрсеткендей, кеңес беруде дамыған және жоспарланған барлық нәрсені іске асырудың тиімділігінің маңызды факторы болып табылады. Сауатты, сенімді, қол жетімді, достық, түсінушілік және қажет болған жағдайда талап етілетін кәсіби серіктестің кеңесші немесе кеңесші тұлғасында еріп жүруі Сталкингтен қорғану азапты және ұзаққа созылатын процесс психологиялық түзету ретінде мәжбүрлеп қудалау құрбандарына шұғыл қажет және ішкі күш факторы (Зипельмайер 2020: 30-39).

Сталкинг пен киберсталкинг сырттай қарағанда ортақ қасиеттерге, ұқсастықтарға ие екендігіне қарамастан, бұл терминдер синонимдер болып табылмайды, сондықтан олармен сәйкесінше қатынас жасау қажет. Авторлар киберсталкингтің девиантты іс-әрекеттің жаңа формасы ретінде көрінетіндігі жөніндегі көзқарастарды ұстанады, сондықтан оны офлайн-сталкинг ретінде ерекшелеу қажет («Интернет» желісінен тыс). Жүргізілген зерттеулер негізгі айырмашылық киберсталкинг жағдайындағы барынша әралуан мотивациядан тұратындығын көрсетеді.

Оның үстіне, корпоративті сталкинг деген ұғым да кеңінен тарала түсті, бұл жағдайда қандай да бір тұлға, топ немесе ұйым қандай да бір тұлғаны, топты немесе ұйымды қудалайды, андиды. Бұл жағдайда сталкинг мотиві ретінде

саяси немесе материалдық пайда, әділетті емес бәсекелестік түседі. Мысалы, әралуан бәсекелес компаниялар арамсындағы келіспеушілік заңсыз әдістерді пайдаланумен, компьютерді сындырумен, мәліметтер базасын жоюмен, көпшілік ақпарат құралдары көмегі арқылы құқыққа қайшы келетін жолмен алынған ақпараттарды жүйелі таратумен байланысты болуы да мүмкін.

Сталкерлер барлық уақытта өз құрбандықтарымен қандай да бір қатынасқа түсетіндігін атап өту қажет. Сталкингті пайдаланудың тіркелген жағдайларында сталкер өз құрбандығын фотосуреттен, теледидардан немесе жеке көрмеген жағдай бірде бір рет ұшырасқан жоқ.

Қазіргі замандағы киберсталкерлер географиялық шағын ауданмен шектелмейді, өз құрбандығы дәл сол қалада тұратын секілді, оңай жолмен-ақ басқа қаладан да аңдуы мүмкін. Жаңашыл ақпараттық-телекоммуникациялық технологиялар киберсталкерге бөгде тұлғаны аңдып, оған қауіп төндіріп қана қоймай, осындай іс-әрекеттерге ешбір қатысы жоқ үшінші бір тарапты арандатушылық әрекеттерге баруға да мүмкіндік береді.

Киберсталкерлер пайдаланатын көптеген технологиялар таяу уақыттарға дейін мүмкін емес болып келгендігін де атап өту қажет. Жеке тұлғаға қатысты мәліметтерді ұрлау, мәселен, әралуан іс-әрекеттерді жүзеге асыру, айталық, алаяқтық тәсілмен онлайн сатып алуды жасау мақсатында басқа адамға ұқсауды білдіреді. Дегенмен, мұндай іс-әрекеттер Ресейде жаңа мыңжылдықтың басталуы жағдайларында мүмкін емес болды, өйткені бұл технологияны бірнеше интернет-магазиндер өздері дегенде пайдаланған болатын.

Қылмыс куәгерлері мен олардың жанұя мүшелерін «Интернет» желісі арқылы аңду, қудалау айрықша қауіп-қатер туындатады. Әсіресе, бұл ұйымдастырылған қылмыс жөніндегі істер бойынша қылмыс үдерісіндегі куәгерлерге қатысты болып келеді (Жестеров 2017: 101-103).

Әлемдік тәжірибе көрсетіп отырғандай, куәгерлерді қорғау бағдарламасына ендірілген тұлғалардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету киберкеңістікте барынша өзекті, маңызды мәселе болып табылады. Куәгерлерді қорғау бағдарламасы қызметкерлерін толғандыратын мәселелердің бірі, Ресейдегі секілді, шет елде де, куәгердің және оның жанұя мүшелерінің жаңа тұрғылықты орны, жаңа есімдері, жұмыс орны мен оқитын жері жөніндегі мәліметтерді құпия, жасырын сақтау болып қалады.

Киберсталкингті зерттеу құқыққа қайшы келетін іс-әрекеттің осындай түрімен айналысатын тұлғалардың барлығы да психиатриялық сипаттағы проблемаларға ие болып табылмайтындығы жөніндегі түсінікті береді. Оның үстіне, киберсталкингпен айналысатындардың барлығы психиатриялық көмекке мұқтаж емес деп те айтуға болады. Киберсталкинг қандай да бір толық айқындалған мақсатқа қол жеткізу аспабы ғана болып табылатындығы жөніндегі дәлелдемелер де жеткілікті.

Кейде киберсталкинг қаржылық пайда алу немесе бәсекелестікте озу үшін де пайдаланылады. Бірқатар ұйымдастырылған топтар қарсыластарын аңду, қудалау үшін киберсталкингпен байланысты тәсілдерді де пайдаланады. Мысалы, бір-бірін жек көруші ұйымдастырылған топтар нәсілдік артықшылықтарға, басымдықтарға қатысты дезақпараттарды тарату мен басқа адамдарға қатынасы бойынша күш көрсету мен олардың меншіктерін жою, болдырмауға қатысты әрекеттерін жүзеге асыру үшін «Интернет» желісін пайдаланады.

Киберсталкингтің технологиялық факторлары адамдарды девиантты іс-әрекеттерге қатысуы бойынша мадақтайды, өйткені олар қылмыстық немесе әкімшілік санкциялар алдында еш қорқынышсыз қатысуға мүмкіндік береді. Технологияларды механизм ретінде береді, олардың көмегімен адам әрекет ете алады және қылмыстық немесе басқалай жаза түрлеріне қарсы қажетті қорғанысты жасай алады.

Қазіргі заманауи ақпараттық-қатысымдық технологиялар жыл өткен сайын барынша қолжетімді және қолдануға өте қолайлы, жеңіл бола түсуде. Оның үстіне, енді іс жүзінде кез-келген адам күрделі емес техникалық тәсілдер көмегімен өз тұлғасын, іс-әрекеттерін жасырын ұстай алады, «Интернет» желісінің құқыққа қайшы белсенділігінде кез-келген дәлелдемелерді жоя алады.

Шифраторы бар қымбат емес бағдарламалық қамсыздандыру түрлерінің қолжетімділігі де жекелеген тұлғалар үшін құпия түрінде қалуға, өз іс-әрекетін жасыруға жәрдемдеседі. Көбінесе, педофилдердің балалар парнографиясы жөніндегі іс-әрекеттері бойынша көптеген зерттеулерде педофилдер өздерінің іс-әрекеттерін жасыру үшін осындай технологияларды пайдаланғандығын білеміз.

Киберсталкерлер қосымша түрдегі қорғанысты пайдаланушыға «Интернет» желісіндегі белсенділік іздерін жасыру алгоритмдерінің

ішінен барынша қуаттыларына қолжетімділік беретін шифрлеуге арналған әралуан еркін бағдарламаларды пайдалану кезінде табады. Мысалы, пайдаланушы кірген кез-келген веб-сайттан материалдарды, ол жүктеген файлдарды, қарастырған құжаттарды өшіріп отыратын бағдарламалар да бар. Мұнда бұл файлдар сот тәжірибесінде пайдаланылатын ешқандай да әдістермен қайта қалпына келтірілмейтіндей болып өшіріледі.

Тұлғаның ынталылығын қалыптастыруға мүмкіндік беретін және оны «Интернет» желісі арқылы антиқоғамдық немесе қылмыстық-жазалайтын іс-әрекеттерді жүзеге асыруға алып келетін бірқатар әлеуметтік факторларды да атап өту қажет. Онлайн-қатынас жасауға мүмкіндік беретін құпиялылық тежеуші нәтиже құрайды және девиантты іс-әрекетке алып келеді. Тікелей қарым-қатынас кезінде индивидтер, әрине, тұлғааралық өзараәрекеттестікті, тікелей кері сипаттағы нығаяуды және жағымсыз іс-әрекеттердің көзге көрініп тұрған салдарларын, оның ішінде мүмкін қоғамдық санкцияларды басқаратын қоғамдық нормалармен шектеледі.

«Интернет» желісін пайдалана отырып, пайдаланушылар салыстырмалы түрдегі автономияда және дене қауіпсіздігінен табылады, өзараәрекеттестікте арақашықтықты сақтай отырып, көп жағдайда өзараәрекеттестік субъектісін білмеуі де мүмкін, дегенмен өз іс-әрекетінің жағымсыз салдарларын – екінші бір тұлғаға ықтимал және әлеуетті зарар келтіретіндігін болжамайды. Мұның салдары агрессия, «Интернет» желісіндегі күмән тудырушы контентті (мәселен, порнография секілді) жеке пайдалану болып табылады (Краснова 2017: 78-84).

Барлық сталкерлер өзін қоғамға әйгілей отырып, қарама-қарсы қою пиғылына ие бола бермейді. Олардың әрекеттері нақты нысанды қудалау мен аңдудан байқалады. Негізінен олар құпия, жасырын әрекет етеді, өздерінің пиғылдарын қоршағандарға әйгілемейді. Киберсталкингтің қоғам үшін аса қауіптілігін және оның алдын алудың тиімді жолдарын іздестіру қажеттігін мойындауға тиіспіз.

Сталкингтің кейбір құрбандары психологиялық проблемаларды, соның ішінде мазасыздықпен депрессияны бастан өткереді. Соқтығысудың теріс салдары кейбіреулерге әкелуі мүмкін салмақ жоғалту, өзін-өзі зақымдау және ұйқының жоғалуы сияқты физикалық бұзылулар орын алады. Әлеуметтік-психологиялық тұрғыдан алғанда, сталкинг ұғымы әйелдерге қатысты

зорлық-зомбылықпен және сексистік идеологиямен байланысты болуында.

Қорытындылай келе, жоғары сексистік тенденциялары бар, сталкинг тетіктерін іздеу керек. Сексизм-бұл (әйел мен ер адамның) бір жыныстың екіншісінен артықшылығы туралы пікір мен идеологияның бір түрі. Әлеуметтік теңсіздік пен топтық дискриминация тарих бойында байқалады, бірақ гендерлік дискриминация қоғамдағы әйелдер мен ерлердің өзара байланысының сипатына байланысты ерекшеленеді. Дүшпандық сексизм ерлердің әйелдерден артықшылығын насихаттайды және әйелдерді басуға тырысады. Мейірімді сексизм сәл кінәсіз болып көрінуі мүмкін; ол әйелдерді таза және нәзік табиғаты үшін мадақтайды; екінші жағынан, оларды қорғау ерлер тарапынан қажет ететін әлсіз позицияға қояды. Мейірімді сексизм әлі күнге дейін ерлер мен әйелдер арасындағы иерархиялық тәртіпті қабылдайды, әйелдерге әдемі, бірақ әлсіз белгілерді береді (Glick & Fiske, 2001a). Дүшпандық және мейірімді сексизм-бұл екі түрлі амбивалентті сексизмнің өлшемдері, бірақ олар бір-біріне қарсы емес. Шын мәнінде, олар бір-бірімен оң байланысуға бейім. Дүшпандықта, мейірімді сексизм де патернализм, гендерлік дифференциация және гетеросексуализм болып табылатын үш түрлі субмердігерлікке немесе субфакторға ие (Glick & Fiske, 1996b; Sakallı-Uğurlu 2003). Патернализм дүшпандық сексизмде әйелдерді басқаруға және басқаруға тырысатын доминантты патернализм ретінде көрінеді. Мейірімді сексизмде бұл көзқарас біршама ерекшеленеді және қорғаныс патернализміне айналады. Қорғаныс патернализміне сәйкес, асыраушы ер адамдар табиғаты жағынан осал әйелдерді қорғап, қауіпсіздігін қамтамасыз етуі керек (Glick & Fiske, 1996b). Бәсекеге қабілетті (дүшпандық сексизм) және қосымша (мейірімді сексизм) гендерлік дифференциация жыныстар арасындағы биологиялық айырмашылықтарды арттырады. Бәсекеге қабілетті гендерлік дифференциация әйелдер мен ерлердің табиғаты мен қабілеттері әртүрлі, ал әйелдердің әлсіздігін көрсетеді. Екінші жағынан, қосымша гендерлік дифференциация ерлер мен әйелдердің әр түрлі табиғатына байланысты бір-бірін толықтыратындығын және әйелдерге қамқор және қамқор сипаттамаларды беретіндігін айтады. Үшінші субфактор – бұл гетеросексуализм, ол екі жыныстың да бір-бірімен романтикалық жақындыққа араласуы және гетеросексуализмді қоғамдағы жалғыз заңды жыныстық бағдар ре-

тінде қабылдауы керек екенін білдіреді (Sakallı-Uğurlu, 2003). Дүшпандық гетеросексуализм әйелдерді жыныстық объект ретінде қарастырады және олардың жыныстық қатынастарын еркектерді айла-шарғы жасау үшін қолданатын әйелдерге ашуланады (Kilianski & Rudman 1998). Мейірімді түрғыдан алғанда, гетеросексуалдық жақындық ерлер мен әйелдер арасындағы романтикалық жақындықты мадақтайды (Kilianski & Rudman 1998; Sakallı-Uğurlu 2003). Екі жақты сексизм идеологиясы және екі жақты сексистер әдетте әйелдерге арналған әртүрлі жіктеулер және оларды «жақсы» немесе «нашар» санаттарға бөліп қарастырады. «Жақсы» әйелдер – аналар, үй шаруасындағы әйелдер және дәстүрлі гендерлік рөлдерге сәйкес келетіндер мейірімді сексистік көзқараспен марапатталады; ал «жаман» әйелдер – патриархалды көзқарастарға қарсы шыққан мансапшылар, феминистер және басқалар сияқты амбивалентті сексизмде дүшпандық көзқараспен жазаланады. Екі тәсіл де ерлердің артықшылығын ақтауға және мойындауға бағытталған. Әйелдер өздерінің өмірі мен әлеуметтік қатынастарының көптеген аспектілерінде сексизмнің теріс әсерін сезінетіндіктен, сексизм әлеуметтік психологияда зерттеудің маңызды тақырыбына айналады (Sakallı-Uğurlu, 2003). Осылайша, сексистік көзқарастарды және олардың жыныстық зорлық-зомбылықпен байланысын зерттейтін зерттеулер әлеуметтік психология әдебиетінде көрнекті орын алады.

Әйелдерге деген көзқарас және дәстүрлі гендерлік рөлдер гендерлік зорлық-зомбылықта маңызды рөл атқарады (Boyasıoğlu 2016). Зорлау туралы аңыздар жәбірленушінің қылмыскерді жыныстық шабуылда айыптауға және ақтауға бейімділігі ретінде анықталған (Lonsway & Fitzgerald 1994). Зорлау туралы қылмыстар амбивалентті сексистік қондырғылармен байланысты екендігі анықталды.

Чапло, Освальд және Расселл (2007) амбивалентті сексизмнің зорлау мифтерімен оң байланысы бар екенін анықтады; шын мәнінде, дүшпандық сексизм зорлау мифтерінің маңызды болжаушысы болып табылды.

Кэссиди мен Харрелдің (1995) зерттеуінде адамдар зорлауға жәбірленушінің киіміне байланысты әр түрлі жауап беретіні анықталды. Глик пен Фиске (Glick and Fiske, 2001) көрсеткендей, амбивалентті сексизм әйелдерді жіктеуге және оларды дәстүрлі гендерлік рөлдерге бағынбаған және қолданыстағы нормаларға қарсы болған кезде жазалауға бағытталған. Сол

сияқты, Cassisy and Hurrel зерттеуінде жәбірленушінің киім стилі дәстүрлі гендерлік рөлдерден тыс мінез-құлық ретінде қабылдануы мүмкін, сондықтан бұл қатысушыларды зорлау сценарийлерінде әйелдерді айыптауға әкелуі мүмкін. Сонымен қатар, кейбір зерттеулерде жоғары мейірімді сексистік көзқарастарға ие адамдар жәбірленушіні кінәлауға көбірек бейімділігін көрсетті.

Miglietta and Acquadro Maran (2016) өздерінің сталкингті зерттеулерінде сексизммен өлшеді. Дұшпандық және мейірімді сексизмі жоғары адамдар сталкерлерге олардың әрекеттері мен жеке басының бұзылуы үшін аз жауапкершілік жүктеді. Дұшпандық сексистер қарым-қатынас туралы тұрақты өтініштерінде жәбірленушілердегі психологиялық белгілері байқалмағандықтан сталкинг (ізге түсу) ретінде қабылдамады. 2018 жылы жүргізілген Беккердің диссертациялық зерттеуінде амбивалентті сексизмді сталкингтің қалыпқа келуімен байланыстыруға бағытталған. Бұл зерттеу АҚШ-та Батыс үлгісімен жүргізілді деп күтілуде.

Дұшпандық және протекционистік сексистік қарым-қатынасы жоғары адамдар жеке басының проблемаларын ізбасарларына көбірек жатқыз-

ды және бұл әрекеттер үшін қылмыскерлерге аз жауапкершілік жүктеді.

Алдыңғы зерттеулер көрсеткендей, амбивалентті сексизм мен гендерлік зорлық-зомбылық сталкингтік мінез-құлықтың маңызды болжамдары болып табылады. Сонымен қатар, жеке тұлғалардың ар-намысын бекіту үрдісі сталкерлердің мінез-құлқын растаумен де байланысты деп болжайды. Екі жақты сексизм мен гендерлік зорлық-зомбылыққа деген көзқарастан басқа, ар-намыс сенімін өлшеу гендерлік зорлық-зомбылық туралы зерттеулерге ерекше үлес қосар еді.

Дұшпандық сексизм, протекционистік сексизм және жыныстық зорлық-зомбылыққа деген көзқарас ар-намысты құрметтеу мен сталкинг (ізге түсу) деген көзқарас арасындағы қарым-қатынаста қылмыссыздандырудың рөлін атқарады. Сталкингті заңды түрде анықтау өте маңызды, өйткені жоғарыда айтылғандай жәбірленушіні қатты қорқытатын сталкердің іс-әрекетінде физикалық зорлық-зомбылық немесе тіпті кісі өлтіру болуы мүмкін. Сталкердің әрекеттерін құқық бұзушылық ретінде қандай да бір ескерту заңды түрде жасалса, кейбір зорлық-зомбылықтың алдын алуға болар еді.

Әдебиеттер

Сындарлы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі. Мемлекет Басшысының 2019 жылғы 2 қыркүйектегі Қазақстан халқына Жолдауы <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1900002019>

Мемлекет басшысының 2019 жылғы 2 қыркүйектегі «Сындарлы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» атты Қазақстан халқына Жолдауын іске асыру жөніндегі шаралар туралы. Қазақстан Республикасы Президентінің 2019 жылғы 10 қыркүйектегі № 152 Жарлығы https://www.akorda.kz/kz/events/akorda_news/akorda_other_events/memleket-basshysynyn-2019-zhylgy-2-kyrkuiektegi-syndarly-kogamdyk-dialog-kazakstannyn-turaktylygy-men-orkendeuinin-negizi-atty-kazakstan-hal

Spitzberg, B. H., & Cupach, W. R. (2007). The state of the art of stalking: Taking stock of the emerging literature. *Aggression and Violent Behavior*, 12(1), 64-86.

Meloy, J. R. (1999). Stalking: An old behavior, a new crime. *Psychiatric Clinics*, 22(1), 85-99.

Oxford English Dictionary. (2019). Stalk. Retrieved from <https://en.oxforddictionaries.com/definition/stalk>

Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı. (2019). Flört Şiddeti. Retrieved from <https://www.morcati.org.tr/tr/diger-etkinlikler/8-mor-cati-kadinsiginagi-vakfi/8-flort-siddeti>

Cupach W. R. & Spitzberg B. H. (2014). *The dark side of relationship pursuit: From attraction to obsession and stalking*. Routledge.

Meloy J., Hoffman J., (Eds.), *International handbook of threat assessment*, 2021. – 360–374 p. <https://global.oup.com/academic/product/international-handbook-of-threat-assessment-9780190940164?cc=us&lang=en&#>

Зипельмайер О. Психосоциальное и психотерапевтическое консультирование женщин, пострадавших от сталкинга // Социальное обслуживание семей и детей: научно-методический сборник. 2020. Вып. 19: Теория и практика социальной работы с женщинами в трудной жизненной ситуации. С. 30–39.

Жестеров П. В. Криминологические меры предупреждения преступлений против несовершеннолетних: проблемы реализации в России // Вестн. С.-Петербур. юрид. акад. 2017. № 1 (34). С. 101–104.

Краснова К. А., Ережипалиев Д. И. Противодействие кибербуллицу как средство предупреждения суицидов несовершеннолетних // Юристы-Правоведь. 2017. № 3 (82). С. 78–84.

Glick, P., & Fiske, S. T. (1996). The ambivalent sexism inventory: Differentiating hostile and benevolent sexism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(3), 491

Glick, P., & Fiske, S. T. (2001). An ambivalent alliance: Hostile and benevolent sexism as complementary justifications for gender inequality. *American Psychologist*, 56(2), 109.

Sakallı-Uğurlu, N. (2003). Cinsiyetçilik: Kadınlara ve erkeklere ilişkin tutumlar ve çelişik duygulu cinsiyetçilik kuramı. *Türk Psikoloji Yazıları*, 6(11-12), 1-20.

Boyacıoğlu, İ. (2016). Dünden bugüne Türkiye’de kadına yönelik şiddet ve ulusal kadın çalışmaları: Psikolojik araştırmalara davet. *Türk Psikoloji Yazıları*, 19 (Özel Sayı), 126-145

References

Boyacıoğlu, İ. (2016). Dünden bugüne Türkiye’de kadına yönelik şiddet ve ulusal kadın çalışmaları: Psikolojik araştırmalara davet. *Türk Psikoloji Yazıları*, 19 (Özel Sayı), 126-145

Krasnova K. A., Erezhipaliev D. I. Protivodejstvie kiberbullicidu kak sredstvo preduprezhdenija suicidov nesovershennoletnih [Anti-cyberbullicide as a means of preventing suicides of minors // Jurist-Pravoved] // Jurist#-Pravoved#. 2017. № 3 (82). S. 78–84.

Memleket basshysynnyng 2019 zhylgy 2 qyrkujektegi «Syndarly qoramdyq dialog – Qazaqstannynng turaqtylygy men orkendeuining negizi» atty Qazaqstan halqyna Zholdauyn iske asyru zhonindegi sharalar turaly. Qazaqstan Respublikasy Prezidentining 2019 zhylgy 10 qyrkujektegi № 152 Zharlygy [On measures to implement the Address of the Head of State to the people of Kazakhstan dated September 2, 2019 entitled «Critical public dialogue – the basis of stability and prosperity of Kazakhstan». Decree No. 152 of the President of the Republic of Kazakhstan dated September 10, 2019] https://www.akorda.kz/kz/events/akorda_news/akorda_other_events/memleket-basshysynnyng-2019-zhylgy-2-kyrkuiektegi-syndarly-kogamdyk-dialog-kazakstannyn-turaktylygy-men-orkendeuinin-negizi-atty-kazakstan-hal

Meloy, J. R. (1999). Stalking: An old behavior, a new crime. *Psychiatric Clinics*, 22(1), 85-99.

Meloy J., Hoffman J., (Eds.), *International handbook of threat assessment*, 2021. – 360–374 r. <https://global.oup.com/academic/product/international-handbook-of-threat-assessment-9780190940164?cc=us&lang=en&#>

Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı. (2019). Flört Şiddeti [Flirting intensity] Retrieved from <https://www.morcati.org.tr/tr/diger-etkinlikler/8-mor-cati-kadinsiginagi-vakfi/8-flort-siddeti>

Oxford English Dictionary. (2019). Stalk. Retrieved from <https://en.oxforddictionaries.com/definition/stalk>

Cupach W. R. & Spitzberg B. H. (2014). *The dark side of relationship pursuit: From attraction to obsession and stalking*. Routledge.

Spitzberg, B. H., & Cupach, W. R. (2007). The state of the art of stalking: Taking stock of the emerging literature. *Aggression and Violent Behavior*, 12(1), 64-86.

Syndarly qogamdyq dialog – Qazaqstannynng turaqtylygy men orkendeuining negizi. Memleket Basshysynnyng 2019 zhylgy 2 qyrkujektegi Qazaqstan halqyna Zholdauy [Constructive public dialogue is the basis of stability and prosperity of Kazakhstan. Address of the Head of State to the people of Kazakhstan on September 2, 2019] <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1900002019>

Zipel'majer O. Psihosocial'noe i psihoterapevticheskoe konsul'tirovanie zhenshhin, postradavshih ot stalkinga [Psychosocial and psychotherapeutic counseling of women who suffered from stalking // Social service of families and children: scientific and methodological collection] // Social'noe obsluzhivanie semej i detej: nauchno-metodicheskij sbornik. 2020. Vyp. 19: Teorija i praktika social'noj raboty s zhenshhinami v trudnoj zhiznennoj situacii [Theory and practice of social work with women in a difficult life situation]. S. 30–39.

Zhesterov P. V. Kriminologicheskie mery preduprezhdenija prestuplenij protiv nesovershennoletnih: problemy realizacii v Rossii [Criminological measures for the prevention of crimes against minors: problems of implementation in Russia] // Vestn. S.-Peterb. jurid. akad. 2017. № 1 (34). S. 101–104.

Glick, P., & Fiske, S. T. (1996). The ambivalent sexism inventory: Differentiating hostile and benevolent sexism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(3), 491

Glick, P., & Fiske, S. T. (2001). An ambivalent alliance: Hostile and benevolent sexism as complementary justifications for gender inequality. *American Psychologist*, 56(2), 109.

Sakallı-Uğurlu, N. (2003). Cinsiyetçilik: Kadınlara ve erkeklere ilişkin tutumlar ve çelişik duygulu cinsiyetçilik kuramı. *Türk Psikoloji Yazıları* [Sexism: Attitudes towards women and men and the theory of sexism. *Turkish Psychological Journal*], 6 (11-12), 1-20.

Авторлар туралы мәлімет:

Ордаева Айгуль Жумабердиевна (автор корреспондент) – Халықаралық қазақ-түрік университетінің PhD докторанты, (Қазақстан, Түркістан қ., e-mail: Aygul.ordaeva@inbox.ru)

Битемиров Кайрат Турлыбаевич – Халықаралық қазақ-түрік университетінің қауымдастырылған профессоры, з.ғ.к (PhD) (Қазақстан, Түркістан қ., e-mail: bitemirov_kayrat@mail.ru)

Болатбекова Лола Абаевна – М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университетінің аға оқытушысы (Қазақстан, Шымкент қ., e-mail: loza-1721@mail.ru)

Исахов Бакытжан Сейдиллаұлы – Халықаралық қазақ-түрік университетінің аға оқытушысы, PhD (Қазақстан, Түркістан қ., e-mail: bakha86@mail.ru)

Абутаева Сапаркуль Базарбайқызы – М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университетінің аға оқытушысы (Қазақстан, Шымкент қ., e-mail: asb8008@mail.ru)

Information about authors:

Aygul Zhumaberdiyeva Ordaeva (corresponding author) – PhD-doctoral student, Yasawi State Technical University, (Kazakhstan, Turkestan, e-mail: Aygul.ordaeva@inbox.ru)

Bitemirov Kairat Turlybaevich – associate professor of the International Kazakh-Turkish University, PhD (Kazakhstan, Turkestan, e-mail: bitemirov_kayrat@mail.ru)

Lola Abaevna Bolatbekova is a senior lecturer at M. Auezov University of South Kazakhstan (Kazakhstan, Shymkent, e-mail: loza-1721@mail.ru)

Isakhov Bakytzhan Seidillauly – senior lecturer of the International Kazakh-Turkish University, PhD (Kazakhstan, Turkestan, e-mail: bakha86@mail.ru)

Abutaeva Saparkul Bazarbaikyny – senior lecturer at South Kazakhstan University named after M. Auezov (Kazakhstan, Shymkent, e-mail: asb8008@mail.ru)

Тіркелді: 28 желтоқсан, 2023 ж.

Қабылданды: 20 мамыр, 2024 ж.